

## **Vélemény**

### **Kovách Imre: A jelenkori magyar vidéki társadalom szerkezeti és hatalmi változásai c. MTA doktori értekezéséről**

A benyújtott értekezés három évtizedes kutatómunka szintézise. Az eredmény egy számtalan részelemében és egészében rendkívül gondolatgazdag, határozott kutatói világlátást igazoló, kiemelkedő színvonalú, megalapozott átfogó monográfia, a mai társadalomkutatás nyelvén. Céljait a szerző – a dolgozat főbb fejezeteinek alapkérdéseit kiemelve – már a Bevezetésben világosan meghatározza.

A dolgozat egészen kettős értelemben is átüt az állandóság és a változás bonyolult viszonyának léte az adott társadalmi szegmensben (szinte minden részkérdésre igaz ez, nemcsak a a vidéki társadalomra, amelynek vizsgálatát a szerző a 4. fejezetben kifejezetten erre a kettősségre fűzi fel). A kettősség nem csak a magyar vidék folyamatait, hanem azok tudományos értelmezését is érinti, a társadalomtudományok „kulturális” fordulata okán. A reálfolyamatokban az állandóságot leginkább talán a nagyon nehezen változó településszerkezet, a földrajzi dimenzió jelenti, a változás az agrárium reálgazdasági pozícióváltozásaiban, a hatalmi szerkezetben, a helyi hatalom ellentmondásos felértékelődésében fogható meg. A tudományos (elsősorban szociológiai) elemzés szempontjából a jellemzően kvantitatív strukturalista közelítést egyre határozottabban felváltani látszó „puhább” eszközökkel operáló diskurzív közelítés jelenti ezt a dualitást.

A dolgozat minden fejezete – egymással természetesen összekapcsolódó – de önmagában is releváns kérdésköröket mutat be, mintaszerűen építve a nemzetközi tudomány eredményeire és a saját kutatásokra.

A magam szakmai felkészültsége leginkább az első két fejezet értelmezéséhez, értékeléséhez ad némi muníciót. Elolvasva ezeket, bárhogy igyekeztem, igazán mellbevágó kritikai megjegyzéseket nem sikerült kisajtolnom magamból, esetleg kiegészítésekig, bizonyos

momentumok kiemeléséig, továbbgondolásáig jutottam. Itt is jellemző a bevezető mondataimban jelzett rendkívül magas kutatói színvonal.

Az elemző részt indító 1. fejezet a vidék, vidékiség fogalmát tárgyalja, szélesre nyitott tudományterületi megalapozással, a modern településföldrajztól a politikatudományig. Magam teljességgel egyetértek azzal, hogy a vidék, vidékiség sokfajta értelmezése, definíciója, a különböző mérési, lehatárolási kísérletek közötti választás, állásfoglalás megengedhető, netán kívánatos is, de nem kulcskérdés. Döntő elemnek azt tartom a kérdéskörben – erre Kovách is utal -, hogy ez a felértékelődés, a lehatárolási probléma mindenképp előtt a vidéki térségek támogatási igényével illetve reményeivel függ össze. Ezt a vidékfejlesztés, mint régi-új fejlesztéspolitikai fogalom jeleníti meg.

A vidéki térségek aktuális helyzete szétválaszthatatlanul függ össze a városodási, városiasodási folyamatokkal is. Ez a kérdéskör a 2. fejezetben kiemelt tárgyalást kap. Az utóbbi két évtizedben az urbanizációs ciklus szuburbanizációs szakaszának dominanciája a jellemző, olyan tereket hozva létre, amelyek társadalmi szerkezete példátlanul kevert, „átmeneti”. Ezek besorolása a tisztán mennyiségi kritériumok mentén is bizonytalanságot okoz (a „falusi” térségek gyorsabb népességnövekedésére utaló adatok részben ezzel függnek össze). E folyamatok kapcsán jelenik meg legegységesebben a vidéki térségek markáns polarizálódása (nem egyszerűen differenciálódásról van szó), a vidéki köntösbe „öltöztetett” szuburbán terek és a végletekig „lemeztenített” küldő és belső perifériák dualitásában.

Az európai fejlesztési gondolkodás egyértelműen előtérbe került eleme ma a térfolyamatok értelmezésének és a területpolitikai beavatkozásoknak a településtípusok, a települési lejtő, a településhálózat menti kezelése. Ez a közelítés jobban megfelel a „versenyképességet” előtérbe helyező szemléletnek, mint a kohéziót, közelítést (s összes korlátjával együtt is, számos mély értéktartalomat) hordozó korábbi „régió”-gondolat (ebből ugyan az új szemléletben is megmaradt a „városrégió” fogalma, de „ez a régió már nem az a régió”). Ez a fordulat megítélésem szerint Kelet-Közép-Európában épp a vidéki, falusi térségek jövője, felzárkózása szempontjából kevés reménnyel kecsegtet.

Vitathatatlan, hogy a vidék problematikája tárgyalhatatlan, értelmezhetetlen a Mezőgazdaság, mint jellegadó gazdasági tevékenység mérlegre tétele nélkül. Ezt a szerző a 3. fejezetben végzi el, teljes indokkal a rendszerváltozás radikális tulajdoni át-újra-vissza rendeződésének jellemzői

és azok folyományait állítva a középpontba. A témakör kapcsán az egyik legmélyebb dilemma is az agráriumhoz kapcsolódik: mit tegyünk, tehetünk-e valamit a visszaszoruló agrártevékenységek helyébe a vidéki terekben vagy álljunk ellen a trendnek. Jól jelzi a kérdéskör súlyát, érdekes fordulatait az, hogy – legalábbis hazánkban – a húsz évvel ezelőtti várakozásokkal szemben – egy dominánsan terciarizálódó gazdasági, társadalmi közegben - ma joggal lehet beszélni bizonyos „újraiparosítási” folyamatokról, de „újraagrárosodást” még nem sikerült kimutatni.

A 4. és 5. fejezet tisztán politikai szociológiai elemzéseinek érdemi szakmai bírálatához nem érzem felkészültnek magam, a hatalmi probléma vitathatatlanul az értekezés témájának kulcseleme. Magam talán a kérdéskört kevésbé kötöttem volna a fejlesztéspolitikához, az EU pályázati rendszerekhez, ez a közelítés ugyanis olyan csoportokat, mechanizmust állít középpontba („projektosztály”), ami sok tekintetben épp az elemzők, kutatók hoznak létre (a ki pályázik, ki nyer nagyon izgalmas kutatási téma, de megítélésem szerint átmeneti hatalmi elem). A paraszt, a parasztság fogalmát taglaló 5. fejezet számomra egy köszönettel illethető, érdekfeszítő olvasmány. Opponentársaim minden bizonnyal érdemi elemzést adnak róla.

Összegezve, nem megismételve az eddigieket: **Kovács Imre értekezését kiemelkedő értékű, jó időben született (a közelmúltra való visszatekintést és az előrelátást, a formálódó új trendeket is alappal bemutató) tudományos munkának tartom, nyilvános vitára bocsátását s a szerzőnek az MTA doktora cím odaítélését támogatom.**

N - 4, 67

Nemes Nagy József

egyetemi tanár

2011. 03.30.